

PĀRSKATA PAR NVO SEKTORU LATVIJĀ

PĒTĪJUMA REZULTĀTU KOPSAVILKUMS

Pētījumu „Pārskats par NVO sektoru Latvijā” veica nodibinājums „Baltic Institute of Social Sciences” laika posmā no 2011. gada 24. februāra līdz 15. aprīlim.

Pētījuma **mērķis** bija sagatavot pārskatu par NVO sektoru Latvijā, apkopojot un analizējot informāciju par NVO raksturojošām pazīmēm, darbības vidi, ietekmējošiem ārējiem un iekšējiem faktoriem, finansējuma plūsmu un, balstoties uz tiem, identificēt NVO tendences NVO sektorā 2009./2010.gadā.

Pētījumam „Pārskats par NVO sektoru Latvijā” nepieciešamie dati tika iegūti sešu dažādu pētniecisko aktivitāšu ietvaros, izmantojot gan kvantitatīvās, gan kvalitatīvās datu vākšanas un analīzes metodes: dokumentu analīzi, statistikas datu analīzi, ekspertu intervijas ar NVO vadītājiem, fokusa grupu diskusijas ar NVO biedriem, organizējot fokusa grupu diskusiju ar iedzīvotājiem un veicot kvantitatīvu NVO aptauju.

Pētījuma tēmas:

- NVO sektora kopējais raksturojums;
- Vispārējs NVO darbības raksturojums;
- NVO partneri un galvenās sadarbības jomas;
- Informācijas apmaiņa;
- NVO sektora finanšu avoti un bilances raksturojums;
- NVO cilvēkresursu raksturojums;
- NVO darbības jomu klasifikatora ieviešanas ieguvumu un risku izvērtējums;
- Sabiedrības līdzdalības indeksa izveidošanas izvērtējums.

Šis materiāls ir veidots ar Īslandes, Lihtenšteinas un Norvēģijas finansiālu atbalstu EEZ finanšu instrumenta un Norvēģijas valdības divpusējā finanšu instrumenta ietvaros un ar Latvijas valsts finansiālu atbalstu. Materiāls tapis Sabiedrības integrācijas fonda administrētās grantu shēmas „NVO Fonds” ietvaros.

Par materiāla saturu atbild “Baltic Institute of Social Sciences”.

Šis pētniecības projekts tapis, balstoties uz biedrības „Latvian Civic Alliance” (eLPA) izstrādātu un finansētājiem iesniegtu koncepciju. Aktivitātes mērķis, noskaidrot Latvijas nevalstisko organizāciju ietekmi uz politisko, ekonomisko un sociālo attīstību valstī. eLPA sniegusi būtisku ieguldījumu, izstrādājot pētījuma ideju un sagatavojot aptauju jautājumus.

Sabiedrības integrācijas fonds izsaka pateicību Kultūras ministrijai par sadarbību pētījuma koordinēšanas gaitā.

GALVENIE SECINĀJUMI

NVO sektora dinamika un izaugsmi ietekmējošie faktori

Kopš iestāšanās Eiropas Savienībā NVO sektors ir skaitliski strauji pieaudzis, un 2011. gada februārī Latvijā bija reģistrētas 13 284 nevalstiskās organizācijas. NVO, kas dibinātas pēc 2004. gada, veido 62% no to kopskaita. NVO skaita strauju pieaugumu veicināja vairāki, zināmā mērā savstarpēji saistīti faktori.

Pirmkārt, tās bija normatīvā regulējuma izmaiņas 2004. gadā, kas skāra gan uzņēmējdarbību, gan nevalstisko organizāciju darbību. Saistībā ar šīm izmaiņām kopš 2005. gada 1. janvāra Latvijā tika likvidēta tāda uzņēmējdarbības forma kā bezpeļņas sabiedrība ar ierobežotu atbildību (BO SIA), kā rezultātā daļa no šīm organizācijām pārreģistrējās par biedrībām vai nodibinājumiem.

Otrkārt, NVO sektora pieaugumu veicināja ES fondu finansējuma pieejamība dažādām aktivitātēm. Tā, piemēram, iedzīvotāji, kas bija apvienojušies interešu vai sporta klubos, reģistrēja biedrību, lai varētu iesniegt projekta pieteikumu ES fondu programmās. Savukārt citu ES fondu, piemēram, programmas LEADER prasībās ir minēts, ka noteiktas teritorijas pašvaldībām un NVO ir jādibina vienota organizācija.

Treškārt, aizvien vairāk tika dibinātas dažādu NVO koalīcijas un sadarbības platformas, tādējādi paaugstinot noteiktas jomas organizāciju kapacitāti un spēju iesaistīties dialogā ar politikas veidotājiem.

Ceturtkārt, NVO dibināšanu atsevišķās darbības jomās, piemēram, sociālo pakalpojumu jomā, veicināja valsts ekonomiskā lejupslīde un nepietiekamais pakalpojuma nodrošinājums no valsts vai pašvaldības puses. Tā, piemēram, lai risinātu problēmu, ka valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienesta pakalpojumus nedrošina pietiekamā apmērā un vienlaikus šādi pakalpojumi nav pašvaldību kompetencē, vairumā Latvijas novadu ir nodibinātas brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrības.

Piektkārt, nekustamā īpašuma attīstība, jaunu dzīvojamo namu būvniecība un iespējas iegūt ES fondu finansējumu dzīvojamā fonda atjaunošanai (piemēram, pasākumi energoefektivitātes paaugstināšanai) veicināja nekustamā īpašuma apsaimniekošanas biedrību dibināšanos.

Sestkārt, dažādas interešu vai brīvā laika pavadīšanas grupas reģistrē biedrību, lai varētu nokārtot līgumiskās un finanšu saistības ar publiskajiem vai privātajiem pakalpojumu sniedzējiem. Tā, piemēram, dibinās mednieku kolektīvi, kuru biedru nauda sedz dažādas nodevas saistībā ar medību organizēšanu valsts mežos, vai jauniešu brīvā laika pavadīšanas biedrības, kuras tādējādi var nomāt telpas no pašvaldības dažādu sporta un atpūtas pasākumu organizēšanai.

Kopumā visvairāk NVO Latvijā ir reģistrētas (1) sporta, (2) atpūtas un interešu klubu, (3) īpašuma apsaimniekošanas, (4) kultūras un mākslas, (5) pilsonības un interešu aizstāvības organizāciju, (6) ekonomiskās, sociālās un kopienas attīstības un (7) profesionālo asociāciju grupās.

Ņemot vērā iepriekš attēlotās jaunu NVO reģistrēšanu veicinošos faktorus, Latvijā var nodalīt NVO, kas darbojas ilgi un tāpēc ir uzskatāmas par salīdzinoši pieredzējušām organizācijām, un tādas NVO, kas uzskatāmas par jaunām organizācijām. Pieredzējušās NVO visbiežāk ir uzņēmēju un profesionālās asociācijas vai darbojas likumdošanas, interešu aizstāvības un politikas, kultūras un atpūtas, kā arī izglītības un pētniecības jomās. Savukārt jaunās NVO visbiežāk pārstāv nekustamo īpašumu apsaimniekošanas un ekonomiskās, sociālās un kopienas attīstības, vides aizsardzības un sociālo pakalpojumu jomas, kā arī NVO, kuru mērķis ir veicināt sadarbību tirdzniecības, rūpniecības, kultūras un citās jomās (starptautiskās aktivitātes).

NVO darbība lielā mērā koncentrējas ap Rīgu – gandrīz puse (46%) NVO ir reģistrētas Rīgā, taču to starpā ir arī tādas organizācijas, kuras izvērsi savu darbību visā Latvijā un kurām ir reģionālās nodaļas. Rīgas reģionā reģistrētas ir 16% NVO, 13% – Kurzemes reģionā, savukārt Vidzemes, Zemgales un Latgales reģionos ir reģistrēts aptuveni vienāds NVO skaits (8-9% NVO katrā no minētajiem reģioniem).

Ņemot vērā daudzveidīgos NVO dibināšanas apstākļus un darbības mērķus, NVO aktivitāte ir atšķirīga – par tādām, kas darbojas, var uzskatīt tikai tās, kas sniedz par sevi regulāras ziņas vai atskaites. Saskaņā ar Valsts ieņēmumu dienesta sniegtajiem datiem 2009. gadā gada pārskatus bija iesniegušas 9409 jeb 84% reģistrēto NVO, kuras tad būtu uzskatāmas par tādām, kas veic vairāk vai mazāk aktīvu darbību. Ieņēmumus no saimnieciskās darbības, t.i., pakalpojumu sniegšanas par samaksu, ir uzrādījušas 2220 jeb 20% reģistrēto NVO (t.i., 24% NVO, kas iesniegušas gada pārskatu). Biežāk saimniecisko darbību ir veikušas NVO Rīgā, kā arī Rīgas un Kurzemes reģionā. Savukārt saimnieciskās darbības apmēru raksturo to NVO skaits, kas ir reģistrējušas kā pievienotās vērtības nodokļa (PVN) apliekamās personas, t.i., to ieņēmumi no saimnieciskās darbības 12 mēnešu laika posmā pārsniedz 10 000 latus. 2009. gadā 534 jeb 6% NVO, kas iesniegušas gada pārskatu, jeb 24% no tām, kas veic saimniecisko darbību bija reģistrējušas kā PVN apliekamās personas. Lielākā to daļa darbojas Rīgā un Rīgas reģionā. Minētie dati rāda, ka būtiskus ieņēmumus no saimnieciskās darbības gūst maza NVO daļa, tādējādi lielāko NVO sektora darbības nodrošinājumu sniedz citi finanšu avoti vai brīvprātīgais darbs.

Sabiedriskā labuma organizāciju darbības vispārējie rādītāji

Atsevišķu NVO grupu veido sabiedriskā labuma organizācijas, kuru darbības mērķi ir saistīti ar labdarību, cilvēktiesību aizsardzību, pilsoniskas sabiedrības attīstību, izglītības, zinātnes, kultūras un veselības veicināšanu, sporta atbalstīšanu, vides aizsardzību, palīdzības sniegšanu katastrofu gadījumos un ārkārtas situācijās un sabiedrības, it īpaši trūcīgo un sociāli mazaizsargāto personu grupu sociālās labklājības celšanu. Šādas NVO var iegūt sabiedriskā labuma organizācijas statusu, un tādējādi tām ir sniegtas priekšrocības fizisko un juridisko personu ziedojumu saņemšanā.

Salīdzinot pētījumā iegūtos datus par NVO sektora darbību kopumā un sabiedriskā labuma organizāciju darbību, redzams, ka pēdējās daudzās jomās ir ievērojami aktīvākas. Kopumā 2009. gadā Latvijā bija reģistrētas 1334 sabiedriskā labuma organizācijas, kas ir 12% no NVO kopskaita. 53% (713) sabiedriskā labuma organizācijas bija reģistrētas Rīgā, 14% (187) – Rīgas

reģionā, 9% (124) – Vidzemes reģionā, 11% (144) – Kurzemes reģionā, 7% (92) – Zemgales reģionā un 6% (74) – Latgales reģionā.

Laika posmā no 2005. līdz 2009. gadam sabiedriskā labuma organizācijas statusu ieguvušo NVO īpatsvars no kopējo NVO skaita mazliet variē. Tā 2005. gadā sabiedriskā labuma organizācijas statusu bija ieguvušas 10% NVO, 2006. gadā – 13%, 2007. gadā – 12% un 2008. gadā – 13% NVO. Sabiedriskā labuma organizāciju skaita pieauguma tendences ļauj secināt, ka sākotnēji statusu ieguva stabilas un ilgstoši Latvijā darbojušās NVO, bet pēdējos gados – arī mazākas un šaurākā spektrā darbojušās NVO.

NVO sektora spēja ietekmēt dažādas sabiedrības dzīves jomas

Iedzīvotāji veido NVO un iesaistās to darbībā dažādu motīvu vadīti. Pirmkārt, spēcīgs motīvs ir spēja un vēlšanās uzlabot kādu sabiedriskās dzīves jomu, saredzot iespēju dot papildu ieguldījumu tam, ko attiecīgajā sfērā piedāvā publiskie pakalpojumi. Piemēram, paralēli Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienestam novados darbojas brīvprātīgās ugunsdzēsēju biedrības, kas vienlaikus veic ar profilaktisko darbu, savukārt sociālo pakalpojumu jomā NVO piedāvā dažādus alternatīvas aprūpes pakalpojumus. Par mudinājumu darboties NVO kalpo arī vēlme palīdzēt tām sabiedrības grupām, kas par sevi nevar parūpēties, tie var būt bērni, smagi slimie, invalīdi, veci cilvēki.

Otrkārt, Latvijas reģionos darbošanās NVO palīdz radīt un piedāvāt sabiedrībai daudzveidīgākas brīvā laika pavadīšanas iespējas – jauniešu biedrības savā starpā sacenšas sporta spēlēs, organizē dažādus neformālās izglītības un kultūras pasākumus u.tml.

Treškārt, darbošanās NVO rada iespēju risināt savas personīgās un citu līdzīgu cilvēku problēmas – uzlabot vides pieejamību un dzīves kvalitāti, sniegt psiholoģisko atbalstu, veicināt izpratni par noteiktu jomu u.tml.

Ceturtkārt, NVO pārstāvji uzsver, ka darbošanās organizācijā paver citas iespējas pašrealizēties un īstenot savas idejas. Tādā gadījumā NVO sektoram raksturīgi arī izaicinājumu un novatorisks skatījums uz kādas jomas attīstību. Darboties motivējoša ir arī apziņa, ka, pārstāvot NVO, ietekmes spējas ir daudz lielākas, nekā darbojoties individuāli. NVO aktīvistiem šķiet svarīgi pievēst sabiedrības uzmanību noteiktiem jautājumiem, izglītēt sabiedrību, piemēram, par vides aizsardzības jautājumiem, veselīgu dzīves veidu, iespējām uzlabot dzīves kvalitāti savā dzīves vietā u.tml.

Piektkārt, darbība NVO var palīdzēt atrisināt cilvēkam paša nodarbinātības problēmas, dod iespēju pilnveidoties savā profesionālajā laukā u.tml.

Kā liecina aptaujas dati, NVO līderu vērtējumā iedzīvotājus brīvprātīgi strādāt mudina četri savā starpā cieši saistīti faktori – iespēja iegūt interesantu pieredzi un jaunus kontaktus un gūt gandarījumu, lietderīgi pavadot laiku un darot sabiedrībai noderīgu darbu.

Ņemot vērā iepriekš minētos darbības motīvus, likumsakarīgs ir NVO spējas ietekmēt dažādas sabiedrības dzīves jomas pašvērtējums. Aptaujas dati liecina, ka vispārliciecinātākās NVO ir par savu lomu vides, izglītības, sociālo un cilvēktiesību jomās – par lielāku vai mazāku spēju ietekmēt šīs jomas ir pārliecināti aptuveni 80% NVO pārstāvju, bet par iespēju panākt pietiekami būtisku ietekmi – vismaz viena trešdaļa NVO. Savukārt vismazāk NVO ir

pārliecinātas par savu spēju veicināt izmaiņas ekonomisko jautājumu risināšanā (nodokļu politikā un ēnu ekonomikas apkarošanā), korupcijas mazināšanā un informācijas atklātībā par valdības un parlamenta darbību. Šie dati uzskatāmi par likumsakarīgiem, ja aplūko NVO sadarbības jomas ar dažādiem partneriem – gan citām NVO, gan valsts un pašvaldību institūciju amatpersonām, kā arī NVO pašu redzējumu, kāda ir NVO sektora misija sabiedrībā kopumā.

Apkopojot daudzveidīgo informāciju par iedzīvotāju motivāciju iesaistīties NVO darbā un motivāciju bremzējošiem faktoriem, redzams, ka, lai gan NVO aktīvisti labi izprot cilvēkus motivējošos faktorus, bieži vien viņiem pašiem, īpaši tiem, kas darbojas reģionos, iztrūkst padziļinātas izpratnes, ka NVO darbība ir viena no mūsdienu demokrātiskas sabiedriskās dzīves aktivitātes izpausmēm. Tas nozīmē, ka iztrūkst izpratnes, ka NVO ir sabiedrības iekšējā pašregulācija, kas nodrošina gan publiskās pārvaldes uzraudzību, gan rada iespēju darboties dažādām interešu grupām, un tādējādi NVO darbība nav tieši saistāma ar publiskās pārvaldes institūciju neefektivitāti. Šīs izpratnes trūkums var būt par pamatu arī tam apstāklim, ka Latvijas reģionos ir ievērojami mazāk tādu NVO, kas darbojas pilsoniskās sabiedrības un tiesiskās valsts attīstības jomās, un ka NVO pārstāvji uzskata, **ka pilsonisko interešu aizstāvība ir tā darbības joma, kas īstenojama, sadarbojoties ar tiešās valsts pārvaldes institūcijām, nevis pašvaldībām.** Iespējams, ka tieši šāda izpratnes trūkuma rezultātā NVO pārstāvji saskata savas ietekmes spējas tikai dažās no sabiedrības dzīves jomām.

NVO sektora iekšējā sadarbība

NVO aptaujas dati rāda, ka 94% lielākā vai mazākā mērā sadarbojas ar citām NVO, tomēr **bieža savstarpēja sadarbība raksturīga vien 29% NVO**, t.i., kuras pašas ir aktīvākas – tām ir algotie darbinieki, augstāki ieņēmumi un darbojas vismaz reģionālā mērogā. Tādējādi, tās NVO, kas pašas jau veidotas kā asociācijas, kā NVO tīkli, ir tieši fokusētas uz sadarbības īstenošanu. Piemēram, Pilsoniskā Alianse, Tirdzniecības un Rūpniecības kamera, Sarkanais Krusts, Lauku Forums un citas pamatā nodarbojas ar to, ka organizē sadarbību. Tomēr, citas NVO ir ne tikai sadarbības partneri – noteiktās jomās tās ir konkurenti, tāpēc NVO retāk savā starpā sadarbojas finanšu jautājumu un kopīgu projektu pieteikumu izstrādē.

Sadarbība ar citām NVO parasti tiek īstenota savas darbības virziena ietvaros. Organizācijām, kuru uzdevumos ietilpst dažāda veida sadarbības koordinācija, ir plašs sadarbības partneru loks. Sadarbība ar citām NVO veido plašu bāzi dažādām iniciatīvām – tā ir gan informācijas apmaiņa, gan iniciatīvas likumdošanā, piemēram, par grozījumiem normatīvajos aktos, kopīga viedokļu saskaņošana, lai to paustu kādās darba grupās par vienu vai otru politikas dienaskārtības jautājumu.

NVO sadarbība balstās uz kopēju brīvā laika darbības virzienu, līdzīgām interesēm, nepieciešamību apvienot spēkus kāda uzdevuma veikšanai, savu specifisko problēmu risināšanai. Tā visbiežāk jebkura NVO ar citām sadarbojas dažāda mēroga projektu un semināru vai pieredzes pasākumu īstenošanā.

Tomēr, pētot sektora iekšējo sadarbību, redzams, ka, ja NVO neietilpst nevienā sadarbības tīklā un nav nodibinājusi kontaktus ar citām NVO, **tad tai parasti rodas grūtības saņemt konsultāciju vienā vai otrā ar NVO darbību saistītā jautājumā. NVO resursu centru**

likvidēšana vairākos Latvijas reģionos ir radījusi informācijas pieejamības un apmaiņas grūtības par citu NVO darbu.

Cita problēma, par kuru liecina pētījuma dati, rodas saistībā jau ar jebkādas sadarbības veidošanu NVO starpā. Tā sektora iekšējo sadarbību apgrūtina tas, ka sektora ietvaros veidojas vertikālā hierarhija, kad dažāda lieluma un darbības mēroga NVO vairs nejutās kā līdzvērtīgi sadarbības partneri un vienlaikus novērojama lielāku un ietekmīgāku NVO norobežošanās no mazāk ietekmīgām un pieredzējušām NVO.

Daļu minēto NVO sektora sadarbības problēmu palīdzētu risināt **tādas programmas, kas vērstas ne tikai uz sadarbības tīklu veidošanu, formālu pieredzes apmaiņu un kopīgu pasākumu rīkošanu, bet arī kuru ietvaros būtu nepieciešama regulāra noteiktas darbības jomas reģionālo NVO viedokļu apkopošana un iespējamo lēmumu saskaņošana reģionos.** Neskatoties uz šāda pasākuma iespējamo pozitīvo ietekmi uz NVO sadarbības un lielākas interešu daudzveidības pārstāvēšanas veicināšanu, pastāv arī risks, ka šāda iniciatīva uzliks NVO sektoram papildu slogu – radīs nepieciešamību iepazīties ar izskatāmajiem jautājumiem un izteikt viedokli jomās, kur NVO sektora pārstāvju zināšanas ir ierobežotas.

NVO sadarbību apgrūtina arī ekonomiskās krīzes radītās problēmas, piemēram, nespēja uzturēt organizācijas telpas, kas ierobežo pulcēšanās iespējas. Tāpēc mazākās NVO īsteno sadarbību ar tuvākajām organizācijām, ko nosaka gan radniecīgas intereses un iespējas apvienot resursus, lai risinātu materiāli tehniskās grūtības, piemēram, dalītos ar telpām, biroja aprīkojumu u.tml. tā kā NVO sektora finanšu jautājumi sīkāk ir aplūkoti atsevišķā nodaļā zemāk, tad tur arī piedāvāti iespējamie risinājumi.

NVO sadarbība ar valsts un pašvaldību institūcijām

NVO aptaujas dati atklāj, ka 88% NVO sadarbojas ar vietējām pašvaldībām, tomēr šī sadarbība parasti notiek samērā šauros virzienos. Pirmkārt, pašvaldība bieži vien ir reģionālo NVO būtisks finanšu avots, šajā atbalstā ieskaitot arī bezmaksas telpu piešķirumu publisku pasākumu organizēšanai vai NVO birojam. Otrkārt, pašvaldība atbalsta NVO publisku pasākumu rīkošanā, sniedzot informatīvo atbalstu un dažreiz arī nosūta palīgā brīvprātīgā darba veicējus. NVO pārstāvji min, ka ļoti svarīga nozīme sadarbībā ar NVO ir personiskajiem kontaktiem – ja tie ir labi, tad sadarbību iespējams īstenot. Cita būtiska sadarbības nianse ir pasākuma raksturs, proti, vietējās pašvaldības atbalsta tikai tās vietējo NVO iniciatīvas, ja tās saskan ar pašvaldības amatpersonu interesēm vai viedokli, kādas NVO iniciatīvas ir atbalstāmas. Ja viedokļu saskaņas nav, tad palīdzība parasti netiek sniegta.

Savukārt, aplūkojot NVO sadarbību ar valsts amatpersonām, redzams, ka, kaut arī ar Latvijas Republikas ministrijām un to pakļautībā esošajām iestādēm ir sadarbojušās 66% NVO un ar Saeimas deputātiem – 41% NVO, sadarbības intensitāte ir visai zema, **tai parasti ir gadījuma raksturs.** Kopumā sadarbība ar valsts institūciju amatpersonām notiek, NVO pārstāvjiem piedaloties darba grupās un konsultatīvajās padomēs, izstrādājot kādas nozares plānošanas dokumentus vai likumprojektus. Šajā gadījumā NVO sektora pārstāvjus aicina darba grupās, sagaidot noteiktas mērķa grupas vajadzību un interešu pārstāvniecību un spēju prognozēt, kā plānotās politikas izmaiņas varētu ietekmēt attiecīgās iedzīvotāju grupas labklājību. Parasti sadarbība notiek ar vienas nozares ministriju, kas vistiešāk atbilst NVO darbības jomai, un ar tās darbiniekiem NVO izveidojas ciešākas attiecības. NVO un valsts institūciju

sadarbība ir saistīta arī ar noteiktu funkciju deleģēšanu (piemēram, sociālajā jomā), valsts institūciju atbalstu NVO starptautiskas sadarbības veidošanā, informācijas apmaiņā par dažādiem pasākumiem u.tml.

NVO pārstāvji uzsver, ka problēmas sadarbībā ar valsts sektoru rada brīžiem straujās vienas vai otras jomas rīcībpolitikas izmaiņas, kas notikušas pēdējo gadu laikā, kad, reaģējot uz sociāli ekonomiskās situācijas pasliktināšanos valstī, tika pieņemti sasteigti, nepietiekami izvērtēti valdības lēmumi. NVO pārstāvji uzskata, ka, kaut arī izmaiņas ir nepieciešamas, tās būtu iepriekš jāizvērtē sadarbībā ar NVO, lai izvērtētu lēmumu ietekmi uz sabiedrību vai atsevišķām tās grupām.

Sadarbību starp NVO un publisko pārvaldi **apgrūtina arī valsts amatpersonu zināšanu trūkums par to, kādas NVO darbojas vienā vai otrā jomā.** NVO pārstāvji norāda, ka bieži vien valsts amatpersona zina tikai lielākās un publiskajā telpā redzamākās NVO, aicinot tās uz daudziem pasākumiem, arī tādās jomās, kurās šīs NVO nav kompetentas. Savukārt mazāk zināmas un šaurākas specializācijas NVO netiek uzrunātas, un to sadarbība ar valsts amatpersonām veidojas pēc šo NVO pašu iniciatīvas, ja tās savlaicīgi pamana, ka viens vai otras viņu darbības jomas jautājums ir nonācis publiskajā dienas kārtībā. Kā norāda mazākās NVO, dažreiz par kāda viņām aktuāla jautājuma nonākšanu dienaskārtībā tās uzzina pārāk vēlu, jo, atšķirībā no lielajām NVO, nevar veltīt tik daudz laika parlamenta un valdības sēžu dienaskārtības izpētei. Tādējādi šeit akcentējas nepieciešamība veidot aktīvāku NVO sektora iekšējo sadarbību, pulcējot ap lielākajām NVO šaurāk specializētu mazāku NVO tīklu.

Citas NVO un publiskās pārvaldes sadarbības grūtības attiecas uz darba organizēšanas jautājumiem. Pirmkārt, NVO pārstāvji uzskata, ka sadarbība pēc savas būtības bieži vien ir formāla – lai gan NVO pārstāvji izsaka savu viedokli, tas ne vienmēr tiek ņemts vērā, brīžiem arī politisku apsvērumu dēļ. Otrkārt, **NVO uzskata, ka viedokļu sagatavošanai publiskās pārvaldes institūcijas atvēl pārāk maz laika** – viedokļu sagatavošanas termiņi ir īsi, kas, savukārt, ietekmē izvērtējuma kvalitāti. Treškārt, no NVO sektora pārstāvju sacītā izriet, ka valsts amatpersonas nereti sagaida no NVO tādu nozares ekspertīzi, kādu spēj sagatavot zinātnieki vai augstas kvalifikācijas konsultanti, t.i., valsts amatpersonas nespēj pilnībā izvērtēt, kāda līmeņa ekspertīzi sagaidīt no katras no ieinteresētājām un darba grupā iesaistītajām pusēm.

Kaut arī šobrīd jau ir noslēgti vairāki NVO sektora un pašvaldību vai valsts institūciju sadarbības memorandi, apkopojot NVO pieredzi sadarbībā ar valsts un pašvaldību iestādēm, redzams, ka šī sadarbības prakse jāturpina attīstīt, iespējams, apzināti veicot vairākas iniciatīvas. Pirmkārt, būtu nepieciešama mazāk zināmu, taču konkrētā jomā kompetentu NVO līdzdalība likumprojektu izstrādē un lēmumu pieņemšanā. Tas prasa lēmējvaras un izpildvaras institūciju izpratni, ka NVO sektora iesaistīšana likumprojektu izstrādē ir veids, kā panākt tā labāku atbilstību sabiedrības vajadzībām un ka, kaut arī tādēļ ir jāiegulda lielāks darbs, saskaņojot viedokļus, **ieguvums būs augstāka sabiedrības apmierinātība ar pastāvošo normatīvo regulējumu.** Otrkārt, sadarbība starp NVO sektoru un publiskās pārvaldes institūcijām ir jāīsteno regulāri, protams, atsevišķās jomās tas nav nepieciešams, taču Latvijā ir jāpilnveido sadarbība arī tādās sabiedrības dzīves jomās, kur jaunas likumdošanas iniciatīvas un reformas pēdējā laikā norit bieži. Savukārt pilsoniskās sabiedrības un interešu aizstāvības organizācijām darbs norit praktiski nepārtraukti, jo publiskās pārvaldes darbības sabiedriskā uzraudzība ir regulārs process.

NVO sektora finanšu avoti

NVO sektora darbības nodrošināšanai nepieciešamais finansējums tiek iegūts gan organizācijas iekšējiem (biedru naudas u.tml.), gan ārējiem (ziedojumi, dotācijas u.tml.) resursiem. NVO aptaujas dati rāda, ka aptuveni puse (52%) NVO un vairāk kā 80% sabiedriskā labuma organizāciju pēdējo trīs gadu laikā savas darbības nodrošināšanai ir piesaistījusi ārēju resursu finansējumu. **Visizplatītākie finanšu avoti ir iedzīvotāju un uzņēmumu ziedojumi un projekti**, kuri iesniegti vietējās pašvaldības, nozaru ministriju organizētajos vai Eiropas Savienības fondu projektu konkursos. Atkarībā no tā, kā NVO kārtu grāmatvedību, dažādu projektu konkursa līdzekļi var tikt ieskaitīti gan dotāciju, gan dažādu citādu ieņēmumu pozīcijās, tādējādi, pēc Valsts ieņēmumu dienesta datiem, 2009. gadā 13% NVO ieņēmumu veidoja biedru naudas, 23% – ziedojumi un dāvinājumi, 18% – valsts un pašvaldības iestāžu dotācijas, 20% – ieņēmumi no saimnieciskās darbības un 26% – citi ieņēmumi.

Laika posmā no 2005. gada līdz 2009. gadam visaugstākie NVO sektora kopējie ieņēmumi tika sasniegti 2008. gadā – saskaņā ar Valsts ieņēmumu dienesta sniegto informāciju tie veidoja 201 509 tūkstošus latu. Sākoties ekonomiskajai lejupslīdei, NVO sektora ieņēmumi kritās, sasniedzot 2006. – 2007. gada līmeni (proti, 173 328 tūkstošus latu). Tā kā NVO lielā mērā ir atkarīgas no ziedojumiem, dotācijām un dažādu fondu līdzekļu pieejamības, bija sagaidāms, ka ekonomiskās lejupslīdes apstākļos šis būtu viens no sektoriem, kas finansiāli cieš visvairāk. **Tomēr sektora kopējo ieņēmumu salīdzinoši nelielais kritums rāda, ka šāda prognoze piepildījies nav, un viens no būtiskākajiem iemesliem bija ārvalstu finanšu palīdzības instrumentu līdzekļu pieejamība NVO darbības atbalstam.** Otrs iemesls bija pašu NVO darbības specifika, proti, vismaz puse Latvijas NVO darbojas, balstoties uz brīvprātīgā darba principiem, to ieņēmumus veido tikai biedru naudas, kas tiek maksātas pilnā apmērā, tāpēc NVO ieņēmumi nav būtiski samazinājušies. Vidēji vienas NVO apgrozījums 2009. gadā bija 18 421 lats. Aplūkojot reģionālajā griezumā, vidējo NVO ieņēmumu apmērs ir ļoti atšķirīgs. Augstāki ir NVO ieņēmumi Rīgā – vidēji 31 968 lati 2009. gadā, aptuveni vienādi zemi – Vidzemes, Zemgales un Latgales reģionos – 5,2 līdz 5,6 tūkstoši latu.

Sabiedriskā labuma organizāciju ieņēmumi 2009. gadā veidoja 42% no NVO sektora kopējiem ieņēmumiem, t.i., 73 192 tūkstošus latus. Aprēķinot vidējos vienas sabiedriskā labuma organizācijas ieņēmumus, redzams, ka tie ir ievērojami lielāki par NVO sektora kopumā vidējiem izņēmumiem. Tā 2005. un 2006. gadā tie bija 73 – 76 tūkstoši latu uz vienu sabiedriskā labuma organizāciju, 2007. gadā sasniedzot augstāko punktu – 91 tūkstoti latu. Straujš sabiedriskā labuma organizāciju vidējo ieņēmumu kritums sākās ar 2008. gadu. Tā 2008. gadā tie bija 73 250 un 2009. gadā – 65 867 lati. Šādu izmaiņu pamatā ir ne tikai uzņēmumu ziedojumu apjoma ievērojama samazināšanās laika posmā pēc 2008. gada, bet arī mazāku, specifiskāku sporta un atpūtas biedrību (piemēram, sporta klubu) reģistrēšanās par sabiedriskā labuma organizācijām pieaugums.

Viens no būtiskākajiem NVO ārējo finanšu avotiem ir dažādi projektu konkursi. Vērtējot to līdzšinējo pieejamību, dažāda lieluma NVO ir atšķirīgas vajadzības un prakses, iesniedzot projektu pieteikumus pašvaldībai, Eiropas Savienības fondiem vai citiem iespējamiem avotiem. Reģionālajām NVO vieglāk ir startēt vietējo pašvaldību vai uzņēmēju fondu rīkotajos projektu konkursos, jo tur pieejams finansējums arī ļoti mazu projektu īstenošanai,

piemēram, no dažiem simtiem līdz tūkstošiem latu. Nelielas reģionālas NVO darbībai tāds finansējums var būt pietiekams, jo ļauj noorganizēt kādu ekskursiju, sporta pasākumu vai uzaicināt interesantu personību atbraukt uz NVO rīkotu vakaru. Vienīgais trūkums, kas raksturīgs šādiem mazbudžeta projektu konkursiem, ir tāds, ka kopējais atvēlētais finansējums arī ir neliels un atbalstu var iegūt tikai dažas organizācijas. Savukārt lielākos, nacionāla mēroga projektu konkursos bieži vien minimālā atbalsta apmērs ir vairāki tūkstoši latu, kas atkal vairs neatbilst reģionālas NVO darbības mērogam un vajadzībām.

Otrs būtisks NVO, it īpaši, sabiedriskā labumu statusu ieguvušo organizāciju, finanšu avots ir ziedojumi. **Ekonomiskās lejupslīdes iespaidā ir ievērojami sarukuši uzņēmumu ziedošanas apmēri – 2009. gadā ziedoti vien 36% no tā apjoma, ko uzņēmumu bija atvēlējuši 2007. gadā.** Lai gan fizisko personu ziedojumi aplūkotajā laika posmā praktiski nav samazinājušies, tomēr jāatzīst, ka tas neatsver uzņēmumu ziedojumu samazināšanos, jo pat 2009. gadā iedzīvotāju ziedojumi veidoja tikai 6% no kopējo ziedojumu apjoma.

Apkopojot iepriekš minēto, var secināt, ka kopumā būtisks drauds NVO sektora finanšu stabilitātei šī brīža ekonomiskās situācijas kontekstā ir laika posmi starp viena ārvalstu finanšu palīdzības instrumenta programmas noslēgumu un nākamās programmas uzsākšanos. Šajā laikā NVO sektoram ir jāpiesaista līdzekļi nevis no ierastiem un gadu gaitā labi zināmiem avotiem, bet jānodrošina sava darbība, meklējot citus finanšu resursus. Pētījumā iegūtie dati rāda, ka katrai NVO ir izveidojies stabils, zināms iespējamo finanšu resursu avotu loks, piemēram, LEADER programma, vietējo uzņēmēju dibinātu fondu projektu konkursi, vietējās pašvaldības dotācijas vai projektu konkursi, un tās bieži vien vairs nemeklē vēl citas iespējas, piemēram, nestratēģiskās Latvijas Republikas ministriju vai Sabiedrības integrācijas fonda administrētajos projektu konkursos. Šādos gadījumos, kad viena zināma resursu pieejamība apstājas, samazinās arī NVO piekļuve finansējumam. Šādās situācijās NVO darbības intensitāte var uz laiku samazināties.

Lai mazinātu NVO sektora darbību ietekmējošos finanšu riskus, valstij būtu nepieciešams veidot stabilu NVO finansēšanas mehānismu, kur koncentrētu valsts finansējumu NVO sektoram un caurspīdīgi to katru gadu piešķirtu NVO darbības atbalstam. Šāda fonda veidošana ir nepieciešama vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, būtu iespējams veiksmīgi kombinēt valsts resursus NVO atbalstam ar Eiropas Savienības fondu atbalstu. Tas ļaus nodrošināt arī NVO nepieciešamo līdzfinansējumu lieliem NVO sektora starptautiskiem projektiem, piemēram, Eiropas Komisijas vai citu ārvalstu resursu izsludinātajos projektu konkursos. Otrkārt, tas ļautu uzturēt sekmīgu sektora darbību arī ekonomiskās recesijas apstākļos, it sevišķi, kad ir būtiski samazinājies ziedojumu apjoms.

NVO cilvēkresursu raksturojums un to kapacitātes stiprināšana

Pētījumā apkopotie dati rāda, ka vairumā NVO tās biedri darbojas brīvprātīgi. Saskaņā ar Valsts ieņēmumu dienesta sniegto informāciju, 2009. gadā tikai 27% NVO kopumā un 42% sabiedriskā labuma organizāciju bija nodarbināts vismaz viens algots darbinieks. NVO sektora darbinieku atalgojumu visbiežāk veido dažādi projektu līdzekļi, tādēļ nodarbinātības forma var mainīties – ja NVO ir ieguvusi finansējumu kāda projekta īstenošanai, darbinieki tiek algoti, ja projekta kādā brīdī nav – darbinieki strādā brīvprātīgi. Sabiedriskā labuma

organizācijas var arī novirzīt 10% vispārējo ziedojumu administratīvajiem mērķiem, tomēr, kā rāda NVO pieredze, iedzīvotāji ir atsaucīgāki mērķziedojumu kategorijā. Algotu darbinieku pieejamība būtiski ietekmē NVO darbu – aptaujas dati rāda, ka tās NVO, kurām ir kaut viens algots darbinieks, darbojas aktīvāk par tādām, kurām nav. Vienlaikus algota darbinieka esamība NVO ietekmē arī organizācijas darbības kvalitāti, jo darbinieka ikdienas uzdevums ir organizācijas mērķa grupas interešu pārstāvēšana un regulāra tās viedokļa paušana. Šis NVO darbības aspekts vēlreiz aktualizē nepieciešamību nodrošināt sektoram regulāru finanšu atbalstu, it sevišķi tajās jomās, kur nepieciešama regulāra ikdienas darbība, piemēram, likumdošanas, interešu aizstāvības un politikas, sociālajā, izglītības un pētniecības, vides aizsardzības u.c. sabiedrībai aktuālajās jomās.

NVO sektorā darbiniekiem ir nepieciešama dažādu prasmju attīstīšana un viņi saskata dažādas iespējas, kuras var izmantot savai tālākizglītībai. Tie ir Eiropas fondu līdzekļi, Nodarbinātības valsts aģentūras programmas, vietējo organizāciju pakalpojumi. NVO seko līdzi savu darbinieku prasmēm un raugās, lai tiktu celta to kvalifikācija, kas sekmētu to darbību atbilstoši mūsdienu tehnoloģiju prasībām un organizācijas darbības vajadzībām. NVO cenšas izmantot bezmaksas kursus, jo dažkārt kursu izmaksas ir pārāk augstas NVO finansiālajām iespējām.

Nereti NVO pašām ir zināma pieredze apmācību organizēšanā, kas orientēta uz NVO darbības un kapacitātes un to biedru kvalifikācijas celšanu. Apmācību norisi sekmē arī NVO iesaistīšanās starptautiskos sadarbības tīklos, kuros tiek organizētas regulāras apmācības. Tāpat ir izmantotas iespējas izstrādāt projektus, kas ir vērsti uz pieredzes apmaiņas un apmācību organizēšanu starptautiskā līmenī. Šīs prakses liecina pa NVO darbinieku informētības līmeni un pieredzi tālākizglītības īstenošanā ārpus Latvijas, kas, pašu NVO vērtējumā, ir ļoti nozīmīgi. Runājot par to, kādas zināšanas būtu nepieciešamas, NVO aktīvisti norāda uz prasmēm, kas nepieciešamas projektu rakstīšanai, projektu vadībai, angļu valodas prasmes, nereti tiek uzsvērtas zināšanas grāmatvedībā un komunikācijas laukā.